

Mierzyn, 27 grudnia 2024 r.

dr hab. Kinga Flaga-Gieruszyńska prof. US

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytetu Szczecińskiego

Recenzja w przewodzie habilitacyjnym
Pana Doktora Jakuba Michała Łukasiewicza

1. Wprowadzenie

Pan Doktor Jakub Michał Łukasiewicz w 2007 r. uzyskał stopień zawodowy magistra prawa po ukończeniu studiów na kierunku prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego. W dniu 5 czerwca 2012 roku uzyskał stopień naukowy doktora nauk prawnych na mocy uchwały Rady Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego na podstawie rozprawy „Cywilnoprawna współzależność i odpowiedzialność małżonków majątkiem wspólnym w prawie polskim” napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja Dzięgi. Zatrudnienie na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego rozpoczął w dniu 1 października 2006 r., najpierw jako stażysta, później jako asystent, a od 2015 roku do chwili obecnej – jako adiunkt w Zakładzie Prawa Cywilnego i Prawa Rzymskiego. Jednostka ta w 2019 roku została przekształcona w Zakład Prawa Cywilnego i Prawa Handlowego Instytutu Nauk Prawnych Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Kandydat pracę badawczo-dydaktyczną łączy z praktyką wykonywania zawodu prawniczego, ponieważ w dniu 21 września 2015 roku uzyskał tytuł zawodowy adwokata. Jednocześnie od 2018 roku był członkiem Wojewódzkiej Komisji ds. Orzekania o Zdarzeniach Medycznych w Rzeszowie, która została zlikwidowana na mocy ustawy. Działalność praktyczną w zakresie prawa łączy z zainteresowaniami informatycznymi, ponieważ w 2020 roku zaprezentował na Global Legal Hackathon w Warszawie prototyp „dziecięcej” aplikacji mobilnej służącej zarządzaniu kieszonkowym dziecka.

Niniejsza recenzja została przygotowana, ponieważ Rada Naukowa Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego, działając na podstawie art. 221 ust. 5 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity – Dz.U. 2023, poz. 742 ze zm.) na posiedzeniu w dniu 26 września 2024 r. powołała skład komisji habilitacyjnej w postępowaniu w sprawie nadania doktora habilitowanego dr. Jakubowi Michałowi Łukasiewiczowi w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne na potrzeby postępowania wszczętego 20 czerwca 2024 r. Zadaniem recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym, jest ocena dorobku Kandydata, w tym - przede wszystkim - Jego osiągnięć naukowych po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych. Dorobek ten jest bogaty (44 publikacje, nie licząc ocenianej głównej monografii, w tym 1 monografia, 1 monografia dwuautorska, 3 rozdziały w monografii dwuautorskiej, 18 rozdziałów w monografiach dwuautorskich oraz 21 artykułów w czasopismach naukowych), więc nie wszystkie jego elementy mogą być poddane indywidualnej ocenie w niniejszej recenzji, która skupia się na najważniejszych osiągnięciach.

2. Ocena monografii

2.1. Monografia, stanowiąca główne osiągnięcie Kandydata i podstawę ubiegania się o stopień doktora habilitowanego, nosi tytuł „Zarząd majątkiem dziecka sprawowany przez rodziców”. Została ona opublikowana przez wydawnictwo Wolters Kluwer Polska w 2024 r. w serii Biblioteka Sądowa i liczy 607 stron.

Należy przyjąć z pełną aprobatą wybór tematu opracowania monograficznego dokonany przez Habilitanta. Przekonanie to wynika z kilku przestanek. Po pierwsze, mimo że problematyka zarządu majątkiem dziecka wydaje się zagadnieniem o podstawowym znaczeniu w prawie rodzinnym, w szczególności z perspektywy ochrony dobra dziecka, to jednak nie doczekała się kompleksowego opracowania, adekwatnego nie tylko do potrzeb współczesnej interpretacji przepisów prawa rodzinnego, ale również cennego z perspektywy praktyki stosowania tego prawa. Po drugie, tworzenie szczątkowych regulacji z zakresu prawa rodzinnego, zarówno w ramach Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, jak i ustaw szczególnych oraz aktów wykonawczych, bez systemowego podejścia, spowodowało duży chaos terminologiczny i wiele wątpliwości interpretacyjnych, wynikających z niespójności treści i celów tych przepisów. Po trzecie, przepisy dotyczące zarządu majątkiem dziecka w dużej mierze zostały ukształtowane w odmiennych

uwarunkowaniach społecznych i gospodarczych, co powoduje, że wiele funkcjonujących rozwiązań jest nieadekwatnych do specyfiki współczesnych stosunków społecznych i rodzinnych oraz realiów szybkości i poziomu skomplikowania obecnego obrotu prawnego. Z tego powodu mamy do czynienia z sytuacją, w której w wielu przypadkach ochrona dobra dziecka w sferze majątkowej ma charakter iluzoryczny. Przede wszystkim odnosi się to do odpowiedniego wyeksponowania podmiotowości prawnej dziecka, a także – zabezpieczenia jego aktywności generującej przychody, ale i również zobowiązania (np. w obszarze coraz częstszy zjawiska czerpania przez małoletnich znaczących dochodów z aktywności w grach komputerowych).

W konsekwencji przedstawiona monografia stanowi ważne opracowanie z perspektywy rozpoczynających się prac na nowym Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, w którym ochrona dobra dziecka ma być ideą nie tylko teoretyczną, ale również popartą efektywnymi instrumentami gwarancyjnymi.

2.2. Konstrukcja monografii przedstawionej do oceny jest prawidłowa, ponieważ Habilitant zbudował ją w oparciu o założenie „od ogółu do szczegółu” z uwzględnieniem konieczności zbudowania odpowiedniego aparatu pojęciowego na wstępnym etapie rozważań oraz ukazania regulacji w obcych systemach prawnych jako podstawy do dalszych szczegółowych analiz wad i zalet polskiego modelu zarządu majątkiem dziecka. Jednocześnie Habilitant konsekwentnie każdy rozdział kończy wnioskami cząstkowymi, co ułatwia czytelnikowi ustalenie stanowiska Habilitanta w poszczególnych obszarach badanego zagadnienia. W tym zakresie należy jedynie poczynić zastrzeżenie, że Kandydat nie wykazał się podobną konsekwencją co do wstępnych części rozdziałów. W tym przypadku mamy do czynienia z brakiem podrozdziału wstępnego (rozdział I, III i IV), podczas gdy w innych rozdziałach sformułowano zagadnienia wprowadzające (rozdział II) i zagadnienia ogóle (rozdział V i VI).

Recenzowana monografia ma rozdrobioną strukturę, ale taka struktura jest uzasadniona poziomem skomplikowania wybranego zagadnienia i konieczność przejrzystego uwypuklenia wielu odrębnych pojęć i konstrukcji prawnych składających się na wieloaspektową instytucję zarządu majątkiem dziecka w polskim systemie prawnym. Pewną niekonsekwencją konstrukcyjną w tym przypadku jest wyodrębnienie w spisie treści w rozdziale III stanowiska doktryny i judykatury oraz stanowiska własnego w ujęciu ogólnym i szczególnym.

2.3. Na podkreślenie zasługuje szeroka baza źródłowa wykorzystana przez Habilitanta w ocenianym opracowaniu, która obejmuje najistotniejsze publikacje polskiej doktryny prawa rodzinnego, prawa cywilnego materialnego i procesowego, teorii prawa, a także – w niezbędnym zakresie – innych gałęzi prawa, z uwzględnieniem również starszych pozycji literatury, które miały zasadniczy wpływ na ukształtowanie interpretacji współczesnych rozwiązań prawnych. Ważnym uzupełnieniem źródeł są publikacje zagraniczne odnoszące się do zagadnień analizowanych przez Habilitanta w ramach rozważań prawnoporównawczych. Takie podejście zasługuje na szczególną aprobatę, ponieważ pokazuje, że Habilitant sięgnął bezpośrednio do poglądów doktryny i judykatury danego państwa, a nie opierał się jedynie na pośrednich, już opracowanych przez polską doktrynę, analizach. Doskonałym uzupełnieniem tego zestawienia źródeł jest dorobek judykatury, który obejmuje orzecznictwo Sądu Najwyższego i sądów powszechnych, a także – w niezbędnym zakresie – sądów administracyjnych. Ponadto, w opracowaniu wykorzystano ponad 20 orzeczeń sądów zagranicznych, kluczowych dla pełnego przedstawienia rozwiązań dotyczących zarządu majątkiem dziecka w innych systemach prawnych.

W odniesieniu do bazy źródłowej należy jedynie poczynić zastrzeżenie, że Habilitant, budując jedną z tez badawczych w oparciu o pojęcie „czynności konwencjonalnych”, nie sięgnął w pełnym zakresie do publikacji śp. prof. Stanisława Czepity, wybitnego teoretyka prawa, który rozwinął teorię czynności konwencjonalnych (zostały wykorzystane jedynie dwie), w tym do artykułu pt. „O pojęciu czynności konwencjonalnej i jej odmianach”, RPEiS 2017, nr 1, ss. 85-102 i do monografii pod redakcją Profesora „Konwencjonalne i formalne aspekty prawa”, Szczecin 2006.

2.4. Metody badawcze zastosowane przez Habilitanta zostały zdeterminowane w dużej mierze postawionymi przez niego tezami badawczymi, które zostaną omówione poniżej.

Niewątpliwie podstawową metodą, do której sięgnął Autor, była metoda dogmatycznoprawna, której zastosowanie miało na celu dokonanie pogłębionej analizy istniejących norm prawnych, kluczowych dla reguł zarządu majątkiem dziecka w polskim systemie prawnym. W ramach zastosowania tej metody Habilitant podjął udaną próbę uporządkowania terminologii w zakresie pojęć podstawowych, a także przedstawił koncepcje dotyczące ich użyteczności w zakresie zrozumienia materii poruszanej w

ocenianym opracowaniu (s. 22). Konsekwentne zastosowanie tej metody pozwoliło na dokonanie prawidłowej interpretacji obowiązujących norm prawnych, wskazanie występujących w tym zakresie wątpliwości i niespójności. Jednocześnie Kandydat wykazał się doskonałymi umiejętnościami analitycznymi w odniesieniu zarówno do rozwiązań systemowych, jak i regulacji o charakterze szczegółowym.

Jednocześnie silną stroną pracy jest zastosowanie posłtkowo metody prawnoporównawczej, która pozwoliła na zasygnalizowanie zrębów konstrukcji prawnej zarządu majątkiem dziecka w obcych systemach prawnych. Należy zgodzić się z uwagą Habilitanta wyrażoną we wstępie, że nie sposób bardziej szczegółowo przedstawić tej instytucji na gruncie innych systemów prawnych niż dokonano tego w rozprawie habilitacyjnej, ponieważ wymagałoby to sięgnięcia do terminów i instytucji prawa cywilnego każdego z tych państw, a takie podejście powodowałoby konieczność przygotowania odrębnych opracowań monograficznych względnie zachwiałoby proporcjami przygotowanej monografii. Należy jednak docenić fakt, że Habilitant należy do nielicznego grona autorów, którzy potrafili w precyzyjny sposób wskazać, dlaczego w opracowaniu pojawiły się określone systemy prawne. W tym względzie w rozdziale II pojawia się podział na systemy prawne: 1) przewidujące (uprzednią lub następczą) zgodę określonego organu na enumeratywnie wymienione czynności, 2) przewidujące (uprzednią lub następczą) zgodę określonego organu na czynności przekraczające zwykły zarząd z wyszczególnieniem przykładowego katalogu takich czynności, 3) przewidujące (uprzednią lub następczą) zgodę określonego organu na czynności przekraczające zwykły zarząd bez przykładowego katalogu takich czynności lub przy bardzo ogólnym określeniu kategorii takich czynności oraz 4) nieregulujące zarządu majątkiem dziecka lub nieprzewidujące optymalnej ochrony w zakresie zarządu majątkiem dziecka. Taki podział wydaje się - w zakresie doboru analizowanych systemów prawnych - prawidłowy, a jednocześnie – czyni te rozważania wartościowymi z punktu widzenia budowania przyszłego modelu skutecznej regulacji zarządu majątkiem dziecka w nowym Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym.

Warto również wskazać, że w rozprawie habilitacyjnej pojawiają się także pewne elementy metody historycznoprawnej, ponieważ Habilitant w niezbędnym zakresie odnosi się do rozwiązań już nieobowiązujących, ukazując ewolucję pewnych regulacji w zakresie zarządu majątkiem dziecka, co m.in. pozwala na zauważenie korelacji pomiędzy

przemianami społeczno-gospodarczymi a regulacjami prawnymi w obszarze prawa rodzinnego.

2.5. We wstępie rozprawy habilitacyjnej Kandydat sformułował dwie zasadnicze tezy badawcze, odnoszące się do wyeksponowania elementu kompetencji rodzicielskiej, rozumianej jako możliwości dokonywania czynności konwencjonalnych wpływających na sferę prawną małoletniego, a także – twierdzenia, że obowiązujący system prawny nie daje podstaw do sprawnego zarządu majątkiem dziecka w kontekście współczesnych potrzeb obrotu rynkowego. Przeprowadzone przez Habilitanta analizy doprowadziły do wykazania, że jego tezy są trafne. Uczynił to w ramach przejrzystych wywodów, należycie uargumentowanych, wspartych pogłębioną analizą historycznego i współczesnego dorobku doktryny i judykatury. W konsekwencji Habilitant wypracował bardzo istotne postulaty *de lege ferenda*, które powinny być co do zasady brane pod uwagę w zakresie budowania siatki pojęciowej, ogólnych założeń i poszczególnych regulacji w nowym Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz innych niezbędnych aktach prawnych.

2.6. Analiza przeprowadzonych analiz i poszczególnych wniosków sformułowanych przez Habilitanta zarówno w częściowych podsumowaniach rozdziałów, jak i w ostatniej części merytorycznej pracy, pokazuje, że Habilitant potrafi dokonać trafnej interpretacji problemów o charakterze systemowym i punktowym, we efekcie której prawidłowo diagnozuje zasadnicze problemy odnoszące się do obecnej regulacji zarządu majątkiem dziecka.

Ramy niniejszej recenzji nie pozwalają na szczegółowe przeanalizowanie obszernych i pogłębionych analiz przedstawionych przez Habilitanta, więc dla uzasadnienia jego ponadprzeciętnego wkładu w rozwój doktryny prawa rodzinnego wystarczającym jest wskazanie kilku przykładowych koncepcji, które zostały rzetelnie i przejrzysto przedstawione i uargumentowane w ocenianej monografii. Wszelkie zastrzeżenia i uwagi, które mogłyby zostać w tym obszarze wyrażone miałyby jedynie charakter dyskursu naukowego, a nie byłyby wykazaniem uchybień czy też błędów Habilitanta, ponieważ jego rozważania – niekiedy odważne – nie są co do zasady obciążone błędami, które mogłyby wpłynąć na jednoznacznie pozytywną ocenę merytoryczną przygotowanej monografii.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na koncepcję dotyczącą kompetencji jako pojęcia wartościowego w zakresie objaśniania konstrukcji prawnych w prawie cywilnym,

w tym – prawie rodzinnym. Habilitant w pracy habilitacyjnej oraz w autoreferacie wyodrębnia dwa typy kompetencji rodzicielskich. Pierwsza z nich to tzw. kompetencja do reprezentacji, której istotą jest kompetencja rodzica do działania w imieniu i z bezpośrednim skutkiem dla małoletniego dziecka (w szczególności s. 485 i n. monografii). Drugim typem kompetencji są tzw. kompetencje subsydiarne, do których należy: 1) wyrażanie we własnym imieniu zgody na czynności prawne dziecka zgodnie z treścią art. 17 i n. k.c. (s. 402 i n.) oraz 2) wyrażanie we własnym imieniu oświadczenia woli prowadzącego do uposażenia dziecka w zdolność do samodzielnego podejmowania czynności zwykłego zarządu w zakresie przedmiotów oddanych mu swobodnego użytku w myśl art. 22 k.c. (s. 448 i n.). Zastosowane w takim ujęciu pojęcie kompetencji pozwala uporządkować liczne problemy teoretyczne i interpretacyjne w zakresie problematyki zarządu majątkiem dziecka, co jest szczególnie zauważalne w przypadku czynności zwykłego zarządu. W tym ostatnim zakresie ustawowe upoważnienie uchyla względem rodzica ogólny zakaz dokonywania w sferze prawnej czynności faktycznych oraz prawnych.

Uzupełnieniem analiz odnoszących się do kompetencji rodzicielskich są rozważania Habilitanta odnoszące się do relacji pomiędzy obowiązkami a kompetencjami rodzicielskimi, przy czym w tym przypadku Habilitant wskazuje wyraźnie, że stosunek sfery powinności do sfery kompetencji przebiega odmiennie w zależności od tego, czy rozpatruje się dokonywanie czynności zwykłego zarządu, czy też – dokonywanie czynności, które przekraczają zwykły zarząd. Każdy z tych przypadków Autor szczegółowo analizuje, przedstawiając odpowiednio pogłębione analizy istotne dla prawidłowego zdiagnozowania tych zależności.

Szczególne uwagę Habilitant poświęca problemowi kształtowania pojęcia czynności przekraczających zwykły zarząd. W tym przypadku przede wszystkim wskazuje na konieczność wyodrębnienia kryteriów regulujących podział na czynności zwykłego zarządu i czynności przekraczających zwykły zarząd od kryteriów odnoszących się do oceny zasadności lub braku zasadności dokonywania określonej czynności faktycznej lub prawnej. Z uwagi na wielość propozycji co do wskazanych kryteriów, wyodrębnianych w literaturze przedmiotu, rozważania Habilitanta w tym obszarze mają charakter wysoce porządkujący i pozwalają na zbudowanie podstaw do zbudowania przejrzystego modelu zarządu majątkiem dziecka nie tylko w kategoriach czynności zarządu, ale również w

odniesieniu do oceny zasadności czy też niezasadności dokonania określonej czynności. To o tyle istotne, że ta ostatnia ocena bywa dyskusyjna względnie oparta na zbyt schematycznym myśleniu o charakterze i skutkach danej czynności. Uzupełnieniem rozważań dotyczących czynności zwykłego zarządu i przekraczających zwykły zarząd jest propozycja stworzenia przykładowego katalogu tych ostatnich. W tym względzie Autor próbuje zastosować obiektywne kryteria, w tym kryteria ekonomiczne, dla skonstruowania takiego zestawienia. Niewątpliwie wartością opracowania w tej materii jest to, iż Habilitant sięga również do przykładów zagranicznych, które w Jego ocenie zapewniają w efektywny sposób ochronę dobra dziecka.

Poddając analizie merytoryczną warstwę rozprawy habilitacyjnej, należy zwrócić też uwagę na to, że Kandydat w swojej pracy wykracza poza analizę postanowień Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, dostrzegając występujące w praktyce znaczenie norm ukształtowanych w innych gałęziach prawa. Przykładem takiego systemowego podejścia jest skonstruowanie postulatów *de lege ferenda* względem art. 58 Prawa bankowego, który budzi uzasadnione wątpliwości interpretacyjne, także w zakresie jego relacji z przepisami Kodeksu cywilnego oraz Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Rozważania Habilitanta mają w tym przypadku charakter wysoce praktyczny, odnoszący się chociażby do problemu ewentualnego wprowadzenia ustawowej granicy miesięcznych limitów ustawowych, jakie mogłyby podejmować dzieci lub ich rodzice bez zezwolenia sądu opiekuńczego. Habilitant odnosi się w tytułowym zakresie również do problematyki prawa handlowego, co jest o tyle istotne, iż coraz częściej małoletni - m.in. na skutek dziedziczenia - uzyskują status prawny współnika albo akcjonariusza w spółkach prawa handlowego.

Jak już zasygnalizowano, przedstawione przez Habilitanta koncepcje mają nie tylko charakter punktowy, służący usunięciu lub modyfikacji poszczególnych rozwiązań prawnych, które budzą problemy interpretacyjne lub praktyczne, ale równie umiejętnie Habilitant przedstawia koncepcje o charakterze systemowym, które mogą wprowadzić nową jakość w obszarze rozwiązań horyzontalnych, przenikających wszystkie aspekty majątkowych stosunków prawnych, których podmiotem jest małoletni. Przykładem tego rodzaju rozważań jest postulat wprowadzenia zezwolenia rodzajowego, które - przy odpowiednio ostrożnym stosowaniu przez sąd opiekuńczy - stanowiłoby istotne i prawdopodobnie efektywne rozwiązanie na potrzeby dokonywania pewnej kategorii

czynności prawnych w szczególności w sytuacji, gdy jest to podyktowane koniecznością prowadzenia gospodarstwa rolnego albo przedsiębiorstwa. W praktyce powtarzające się ubieganie się o zezwolenia odnoszące się do poszczególnych czynności prawnych i faktycznych może powodować zakłócenia w funkcjonowaniu tego rodzaju zespołów składników majątkowych materialnych i niematerialnych, a tym samym działać na szkodę małoletniego, powodując uszczerbek w jego majątku. Z tego względu proponowane rozwiązanie wydaje się szczególnie ciekawe w przypadku, gdy dziecko jest uczestnikiem procesów decyzyjnych, np. w ramach spółek prawa handlowego, w których należy podejmować szybkie decyzje rynkowe w celu optymalizacji zysku.

Nie sposób również nie zgodzić się z przewijającą się przez całą monografię konstatacją Habilitanta, że status prawny dziecka w wielu obszarach prawa jest niejednoznaczny, narażony na nieuprawnione interpretacje, a przede wszystkim – bywa niewystarczający dla rzetelnego zapewnienia ochrony interesów dziecka, także w obszarze jego dochodów i majątku. Habilitant w swoich pogłębionych analizach dostarcza wielu konkretnych przykładów sytuacji, w których system prawny nie dostrzega problemu albo oferuje dziecku i jego przedstawicielowi ustawowemu daleko niewystarczające, przestarzałe rozwiązania. Wystarczy przykładowo wskazać na problemy dotyczące interpretacji uprawnienia rodzica w zakresie umowy o pracę świadczoną przez dziecko (problemy interpretacyjne odnoszące się do art. 22 § 3 Kodeksu pracy). Tym samym *de facto* przedstawiona przez Habilitanta kompleksowa refleksja nad współczesnym modelem zarządu majątkiem dziecka prowadzi do trafnego, należyście udokumentowanego wniosku, że polski ustawodawca musi zastanowić się nad tym w jaki sposób w pełni wyrazić w nowych przepisach prawa podmiotowość dziecka w ujęciu systemowym, a następnie przełożyć jej składowe na nowoczesne, wystarczająco elastyczne, a zarazem – gwarantujące ochronę interesów dziecka regulacje Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, a także ustaw szczególnych, ważnych z perspektywy ochrony dziecka w sferze majątkowej i niemajątkowej.

Warto również zauważyć, że Habilitant – mimo że najbliższe jest mu prawo cywilne materialne – nie unika również kluczowych zagadnień z zakresu prawa cywilnego procesowego, odnosząc się przede wszystkim do ingerencji sądu opiekuńczego w sposób wykonywania obowiązków związanych z zarządem majątkiem dziecka oraz rozwiązywania problemów z tym związanych (np. 356 i n.). W tym obszarze również nie

można zgłosić uzasadnionych zastrzeżeń co do wartości merytorycznej przeprowadzonych wywodów.

Należy podkreślić, że zasygnalizowane powyżej, przykładowe zagadnienia poruszone przez Habilitanta w recenzowanej monografii pokazują, że jest to opracowanie o dużej wartości merytorycznej, nacechowane oryginalnymi i samodzielными wywodami teoretycznymi, jednocześnie mocno osadzonymi w praktyce stosowania prawa rodzinnego. Co warto podkreślić, Kandydat nie prowadzi swoich wywodów w oderwaniu od dorobku doktryny i judykatury, a potrafi je twórczo wykorzystać na potrzeby wyeksponowania własnych przemyśleń i pokazania najistotniejszych postulatów *de lege ferenda*. W świetle powyższych refleksji należy uznać, że oceniana monografia stanowi oryginalne osiągnięcie naukowe, stanowiące znaczny wkład w rozwój prawa cywilnego materialnego i procesowego.

Odnosząc się do warstwy językowej i redakcyjnej monografii, należy wskazać, że język Habilitanta jest klarowny, przejrzysty i co do zasady poprawny, choć zdarzają się nieliczne potknięcia językowe i interpunkcyjne (np. użycie terminu „ilość” do desygnatów policzalnych). Tym samym można stwierdzić, że w tym obszarze również praca spełnia wymagane standardy.

3. Ocena dorobku naukowego poza monografią habilitacyjną

Pomijając ocenioną wyżej monografię, po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych Kandydat przygotował 44 publikacje. Zgodnie z deklaracją Autora skoncentrowały się na 4 podstawowych obszarach badawczych, do których należą:

- 1) wybrane zagadnienia prawa cywilnego w azjatyckich systemach prawnych,
- 2) sytuacja prawna osób zmieniających płeć metrykalną w Polsce i Europie,
- 3) instrumenty prawne służące ochronie dziecka małoletniego (z wyłączeniem prawa alimentacyjnego),
- 4) prawo alimentacyjne.

Jednocześnie kandydat wyróżnił piąty obszar, w którym znalazły się zagadnienia o charakterze bardziej ogólnym, w tym: mediacji sądowych i pozasądowych, zagadnień ogólnych z prawa rodzinnego, zagadnień ogólnych z prawa cywilnego oraz z zakresu małżeńskiego prawa majątkowego.

W odniesieniu do pierwszego obszaru badawczego Habilitant wskazał 7 publikacji w języku polskim i angielskim, w których skoncentrował się na przedstawieniu chińskich instytucji prawa rodzinnego, przy czym analiza tych publikacji wskazuje, iż nie ograniczył się tylko do rozważań odnośnie do obecnie obowiązujących norm prawnych, ale także – zdając sobie sprawę z odmienności kultury prawnej Chińskiej Republiki Ludowej – w odpowiednio pogłębiony sposób przedstawił aspekty aksjologiczne, kulturowe, a także rozwój tego ustawodawstwa w perspektywie historycznej. W tym zakresie pojawia się wiele interesujących wątków, specyficznych dla komunistycznego systemu prawnego, w tym – w zakresie problematyki pochodzenia dziecka oraz systemu rejestracji narodzin w kontekście polityki planowania rodziny. Habilitant w tym ostatnim obszarze poddał szczegółowej analizie znaczenie społeczne systemu rejestracji gospodarstw domowych. Jednocześnie nie pominął jednak, obok konstrukcji wiążących obywatela ściśle z systemem państwowym, tak ciekawych zagadnień jak szczególnie status osób starszych w chińskim modelu rodziny. Analizy przeprowadzone przez Kandydata w obszarze badawczym dotyczącym prawa cywilnego w azjatyckich systemach prawnych stanowią bardzo ciekawe rozważania pod względem poznawczym, ponieważ pozwalają m.in. na pokazanie, jak kodyfikacja prawa cywilnego, w tym – prawa rodzinnego, jest silnie powiązana z historią i kulturą społeczeństwa, które te normy tworzy.

Również na aprobatę zasługuje drugi obszar badawczy, odnoszący się do praw osób zmieniających płeć metrykalną, przy czym w tym obszarze Kandydat przygotował monografię dotyczącą prawnych aspektów zmiany płci w wybranych systemach europejskich, wydaną w Toruniu w 2022 roku. Temat ten jest niezwykle aktualny, a także wymagający pogłębionej dyskusji w celu wypracowania rozwiązań prawnych, które będą wystarczająco efektywne, a jednocześnie zapewniające pełnię praw osób ubiegających się o zmianę płci. Jak trafnie Autor zauważył, w przypadku przyjęcia kompleksowych rozwiązań regulujących prawną problematykę zmiany płci należy odrzucić modele, w których prawną płeć określa samodzielnie jednostka w ramach przyznanej jej autonomii do samookreślenia. W konsekwencji należy podtrzymać preferowany dotychczas model, zgodnie z którym prawna zmiana płci jest możliwa wyłącznie po uprzednim wykazaniu trwałego poczucia przynależności do określonej płci społecznej bez równoczesnego wymogu chirurgicznej zmiany płci połączonej ze sterylizacją. Należy podkreślić, że przedstawione w tym obszarze rozważania Habilitanta, uzupełnione o liczne zagadnienia

prawnoporównawcze, stanowią niezwykle cenny materiał do dyskusji nad ostatecznym kształtem modelu prawnego zmiany płci metrykalnej w polskim systemie prawnym, nie tylko z uwzględnieniem ochrony praw osób, które o to wnoszą, ale również z poszanowaniem idei nieantagonizowania członków rodziny w tym postępowaniu.

Wydaje się, że jednym z najważniejszych obszarów (sądząc również po liczbie publikacji), którym w swoich badaniach zajął się Kandydat, jest analiza instrumentów prawnych służących ochronie małoletniego dziecka. W tym zakresie pojawiają się kwestie związane z prawem alimentacyjnym, ale także, a może przede wszystkim, zagadnienia odnoszące się do podmiotowości osoby małoletniej. Należy podkreślić, że Habilitant zajmuje się w tym przypadku nie tylko problemami odnoszącymi się do sfery majątkowej dziecka, co zakończyło się przygotowaniem pracy habilitacyjnej, ale także problematyką ochrony praw niemajątkowych osoby małoletniej. Obok zagadnień, które można uznać za klasyczne w doktrynie prawa rodzinnego, takich jak problematyka adopcji, pieczy naprzemiennej czy zarządu nad majątkiem dziecka, w dorobku Kandydata pojawiają się również ciekawe wątki na pograniczu prawa administracyjnego, fundamentalne dla ochrony takich praw dziecka jak prawo dziecka do tożsamości. W tym względzie Habilitant zajął się m.in. problemem uzyskania dokumentu tożsamości przez dziecko „pochodzące prawnie” ze związku rodziców tej samej płci.

Jednocześnie Habilitant dużą uwagę poświęcił problematyce prawa alimentacyjnego, obejmując swoją analizą bardzo aktualne, a zarazem trudne zagadnienia, takie chociażby jak obowiązek alimentacyjny przy pieczy naprzemiennej. Jako zwolenniczka poglądu, że nauka powinna służyć praktyce, chcę podkreślić, że w tym obszarze szczególnie widać dostrzeganie przez Habilitanta nie tylko interesujących problemów teoretycznych, ale również poszukiwanie rozwiązań praktycznych, które zapewnią należyłą ochronę praw dziecka oraz odpowiedni poziom warunków materialnych jego życia i wychowania. Doskonałym przykładem w tym zakresie są nie tylko opracowania komentarzowe, ale także publikacje odnoszące się do egzekucji świadczeń alimentacyjnych, czy też sposobu obliczania alimentów względem dziecka w przypadku sprawowania przez rodziców pieczy naprzemiennej.

Analiza pozostałego dorobku naukowego Habilitanta byłaby niepełna, gdyby zostały pominięte liczne publikacje odnoszące się do innych zagadnień prawa cywilnego, w tym – prawa rodzinnego, które nie tylko stanowią kontynuację prac rozpoczętych w

ramach rozprawy doktorskiej, ale również sięgają do nowych interesujących Kandydata zagadnień. Charakter przedstawionych publikacji pokazuje wyraźnie, że Habilitant nie pozostaje obojętny na aktualne problemy pojawiające się w doktrynie i praktyce prawa cywilnego, ze szczególnym uwzględnieniem prawa rodzinnego. To czyni jego opracowania wartościowymi dla rozwoju dyskusji naukowej w tych obszarach teorii i praktyki prawa, które mają szczególne znaczenie dla kształtowania współczesnej sytuacji prawnej rodziny i dziecka.

W świetle powyższych uwag należy uznać, iż pozostały dorobek Kandydata stanowi bardzo wartościowe uzupełnienie jego dokonań naukowych po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych, a jego poglądy są obecne w bieżącym nurcie dyskusji nad stworzeniem nowoczesnego modelu prawa rodzinnego, w którym dobro dziecka i rodziny będzie rzeczywiście odgrywało fundamentalną rolę.

4. Ocena innej aktywności naukowej

W ramach oceny aktywności naukowej Habilitanta należy szczególnie podkreślić umiędzynarodowienie jego badań naukowych, które wyraża się nie tylko stażami naukowymi odbytymi w Japonii (Kioto, Tokio), a także we Włoszech (Calabria), ale również aktywnością w innych ośrodkach naukowych w ramach programu Erasmus+.

Kandydat bardzo efektywnie wykorzystał nawiązane relacje z kadrą naukową uniwersytetów japońskich, przygotowując omówione wyżej publikacje odnoszące się do chińskiego i japońskiego systemu prawnego. Warto podkreślić, że zagadnienia te przeanalizował nie tylko w ramach monografii i rozdziałów w monografiach, ale również przedstawił je w formie wykładów i referatów, a także – przygotował raport odnoszący się do japońskiego modelu wyłącznej władzy rodzicielskiej na rzecz jednego z rodziców dziecka po rozwodzie.

Równie owocne okazały się kontakty Kandydata z ośrodkami naukowymi w Calabrii we Włoszech, co pozwoliło na jego udział w szeregu wydarzeń naukowych organizowanych przez Mediterranean University Reggio Calabria.

Tym samym silną stroną aktywności badawczej Habilitanta są prace o charakterze prawnoporównawczym, czego przejawem było również opracowanie raportu dotyczącego prawnych aspektów zmiany płci w 19 systemach prawnych państw europejskich na zlecenie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.

Uzupełnieniem tej bardzo znaczącej współpracy o charakterze międzynarodowym były aktywności Habilitanta zauważalne w polskich przedsięwzięciach naukowych, w tym – organizacja cieszących się uznaniem ogólnopolskich konferencji naukowych, w których również pojawiały się ważne wątki prawnoporównawcze. Jak Kandydat wskazuje, po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych nie tylko organizował konferencje, ale również wygłaszał referaty na międzynarodowych i krajowych konferencjach oraz seminariach naukowych (19 referatów).

Jednocześnie wysoki standard badań naukowych habilitanta został dostrzeżony przez środowisko naukowe, czego wyrazem było m.in. powoływanie na recenzenta publikacji w kilku czasopismach naukowych znajdujących się na ministerialnej liście czasopism punktowanych.

5. Ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę

Na podkreślenie zasługuje fakt, że rozwój zawodowy Habilitanta jest niezwykle równomierny i wszechstronny, ponieważ Kandydat nie zamyka swojej aktywności jedynie w obszarze badań naukowych, ale również wykazuje daleko idące zaangażowanie w inne obowiązki nauczyciela akademickiego, wykazując się w tym zakresie ponadprzeciętnymi osiągnięciami.

W zakresie osiągnięć dydaktycznych Habilitant nie tylko prowadzi liczne zajęcia dydaktyczne w formie wykładu i ćwiczeń w ramach studiów na kierunku prawo, ale również jest zaangażowane w dodatkowe aktywności, np. na studiach podyplomowych. Jednocześnie Kandydat prowadził wykłady i ćwiczenia w języku angielskim z prawa rodzinnego dla studentów zagranicznych, zarówno w ramach oferty Uniwersytetu Rzeszowskiego w programie Erasmus+, jak i wykładów prowadzonych na uczelniach zagranicznych. Habilitant wykazuje również znaczące osiągnięcia w zakresie prowadzonych seminariów dyplomowych i magisterskich, ponieważ jest promotorem 73 prac licencjackich i 12 prac magisterskich, a także – regularnie wykonuje obowiązki recenzenta tych prac.

W przypadku Habilitanta na szczególną uwagę zasługuje aktywność organizacyjna i związana z popularyzacją nauki z uwagi na jego duże zaangażowanie w tego rodzaju aktywności. W tym obszarze należy przede wszystkim dostrzec długoletnią pracę Kandydata w ramach Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa – Oddział w

Rzeszowie. Wśród tych aktywności jako szczególnie cenne należy wskazać zainicjowanie rozwoju Podkarpackiego Centrum Mediacji TNOiK, co stanowi uzupełnienie aktywności Habilitanta w zakresie teorii alternatywnych metod rozwiązywania sporów cywilnych i praktyki mediatora w sprawach cywilnych i rodzinnych (od 2014 roku), a także – arbitra (wpis w 2011 roku).

Wśród omawianych aktywności warto zwrócić uwagę na zasygnalizowane już zaangażowanie Habilitanta w organizację wielu konferencji naukowych z zakresu prawa cywilnego i prawa rodzinnego, a także inicjowanie aktywności studenckiej, wyrażające się we wspieraniu studentów w zakresie aktywności publikacyjnej i działalności koła naukowego.

6. Konkluzja

Reasumując, Habilitant posiada w dorobku osiągnięcia naukowe stanowiące znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne, a także wykazuje się istotną aktywnością naukową, realizowaną w więcej niż jednej uczelni, w tym w uczelni zagranicznej. W konsekwencji, zawarte w recenzji uwagi i oceny, dotyczące przede wszystkim monografii zatytułowanej „Zarząd majątkiem dziecka sprawowany przez rodziców”, ale także pozostałych pozycji dorobku naukowego oraz innych form aktywności zawodowej Pana Doktora Jakuba Michała Łukasiewicza, uzasadniają wniosek, że spełnia On warunki wymagane do nadania stopnia doktora habilitowanego, określone w art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.